

Державний торговельно-економічний університет
Кафедра економічної теорії та конкурентної політики

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**РОЗВИТОК КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РИНКУ РОЗДРІБНОЇ
ТОРГІВЛІ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ**

Студентки 4 курсу, 17 групи,
спеціальності 073 Менеджмент
Освітньої програми «Управління
в сфері економічної конкуренції»

Афенді Анна Іллівна

Науковий керівник
кандидат економічних наук,
доцент

Ожелевська Тетяна
Станіславівна

Гарант освітньої програми
кандидат економічних наук,
доцент

Ясько Юлія Іванівна

Київ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РИНКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ.....	6
1.1. Характеристика ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами.....	6
1.2. Види порушень та їх вплив на конкурентне середовище на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами.....	12
1.3. Оцінка конкурентного середовища на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами.....	15
РОЗДІЛ 2 КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА НА РИНКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ В УКРАЇНІ.....	21
2.1. Важелі державного впливу на конкурентне середовище на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами.....	21
2.2. Напрями вдосконалення конкурентної політики на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами в Україні.....	24
ВИСНОВКИ.....	ТА
ПРОПОЗИЦІЇ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33
ДОДАТКИ.....	38

ВСТУП

Актуальність теми. Роздрібна торгівля лікарськими засобами є важливим сегментом глобального фармацевтичного ринку, який постійно зростає та еволюціонує. У сучасному світі, де здоров'я та благополуччя населення є пріоритетними, актуальність розвитку конкуренції на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами стає необхідністю.

Одним із ключових аспектів актуальності розвитку конкуренції є забезпечення доступності лікарських засобів для населення. Зростання конкуренції між роздрібними торговими компаніями сприяє розширенню асортименту продукції та зниженню цін на неї. Це дозволяє споживачам мати більший вибір і отримувати якісні лікарські засоби за доступними цінами.

Крім того, конкуренція на ринку стимулює роздрібні торгові компанії до вдосконалення якості продукції та надання високоякісних послуг. Захист інтересів споживачів та забезпечення їхньої безпеки є пріоритетним завданням у сфері роздрібної торгівлі лікарськими засобами, а конкуренція спонукає компанії до дотримання найвищих стандартів якості та етичних норм.

Крім того, розвиток конкуренції на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами сприяє інноваціям та розвитку галузі. Конкурентність змушує компанії постійно вдосконалюватися, впроваджувати нові технології тощо.

Стан ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами у своїх працях досліджували такі науковці: І. А. Попова, Ю. Є. Куриленко, Л.З. Кіт, Д. Кірсанов, М. В. Подгайна, М. В. Подколзіна, С. Г. Мороз, Д. Р. Зоїдзе, А. М. Лебедин та ін.

Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій для розвитку конкурентного середовища на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами.

Завданнями роботи є:

- аналіз ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами;

- дослідження найбільш поширених порушень антимонопольного законодавства та дії Антимонопольного комітету, спрямовані на їх припинення на ринку роздрібно́ї торгівлі лікарськими засобами;
- оцінка конкурентного середовища на ринку роздрібно́ї торгівлі лікарськими засобами;
- аналіз державного регулювання, нормативно-правової бази та участі Антимонопольного комітету на ринку роздрібно́ї торгівлі лікарськими засобами;
- надання пропозицій, спрямованих на поліпшення конкурентного середовища на ринку роздрібно́ї торгівлі лікарськими засобами;
- дослідження наслідків широкомасштабного воєнного вторгнення росії в Україну на ринок роздрібно́ї торгівлі лікарськими засобами.

Предметом дослідження є розвиток конкурентного середовища на ринку роздрібно́ї торгівлі лікарськими засобами.

Об’єктом дослідження роботи є провідні підприємства на ринку роздрібно́ї торгівлі лікарськими засобами та нормативно-правова база регулювання ринку.

Інформаційною базою дослідження стали закони України, звіт Антимонопольного комітету України та інформація з офіційних сайтів його територіальних відділень, аналітичні та інформаційні матеріали щотижневика «Аптека», також наукові публікації українських науковців.

Методи дослідження. У роботі були використані загальнонаукові методи: метод дедукції, який після ґрунтового дослідження ринку дозволив виявити недоліки його функціонування та окреслити методи їх вирішення; аналіз та синтез були застосовані для детальної характеристики та складових ринку, визначення основних гравців ринку та потреб споживачів. Для визначення рівня концентрації ринку роздрібно́ї торгівлі лікарськими засобами був використаний спеціальний - індексний метод (розрахунки показників концентрації, індексу Херфіндаля-Хіршмана та коефіцієнта варіації ринкових часток).

Практичне значення роботи. Дослідження конкуренції на ринку роздрібно́ї торгівлі лікарськими засобами може бути використане як на макро- так

і на мікрорівні. Антимонопольний комітет України може використовувати результати дослідження для покращення конкурентного середовища на ринку роздрібно́ї торгівлі лікарськими засобами. Компанії, які займаються роздрібною торгівлею лікарських засобів можуть використовувати результати дослідження для розробки стратегій маркетингу, визначення асортименту товарів та розвитку конкурентоспроможних пропозицій для споживачів. Дослідження допомагає зрозуміти ринкові тенденції, попит споживачів та стратегії конкурентів.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи займає тридцять дві сторінки комп'ютерного тексту. Робота містить дев'ять рисунків, три таблиці та шість додатків. Список використаних джерел налічує сорок три позиції.

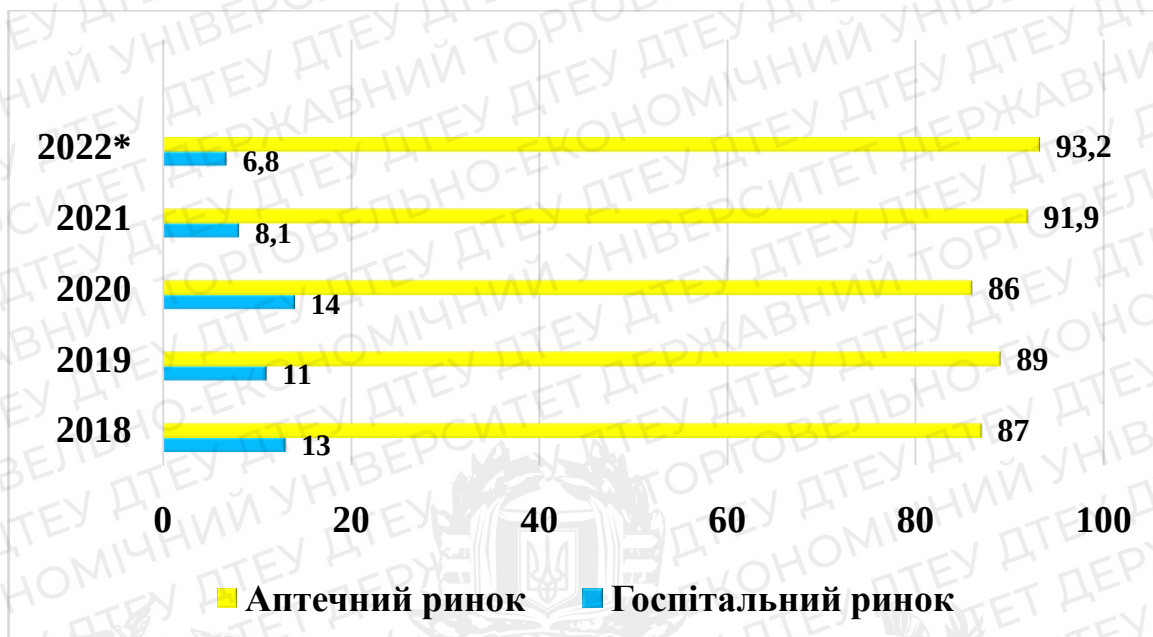
РОЗДІЛ 1 АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РИНКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ

1.1. Характеристика ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами

Ринок роздрібної торгівлі лікарськими засобами відіграє важливу соціальну роль у житті суспільства. Станом на вересень 2022 року лікарські засоби займають найбільшу частку (81,2%) порівняно з іншими категоріями товарів (медичними виробами, дієтичними добавками та косметикою) [34]. До того ж, за даними Аптека.ua, виторг у категорії лікарських засобів показує постійне зростання, так у 2019 році порівняно з 2018 виторг збільшився на 34,5 тис грн, а у 2020 році, порівняно з 2019 – на 25,7 тис. грн (дані на 1 торгову точку) [5]. За 2022 р. обсяги аптечного продажу ліків збільшилися порівняно з 2021 р. на 6%. [40]. Тому ринок потребує системного моніторингу на предмет виявлення та припинення порушень на ньому.

Широкомасштабне вторгнення росії в Україну призвело до змін у структурі ринку лікарських засобів щодо сегментації його в залежності від покупця (населення чи держави). На рис. 1.1 видно що за останні 5 років роль держави у закупівлі лікарських засобів впала, у порівнянні з 2018 роком частка госпітального ринку скоротилася практично у 2 рази.

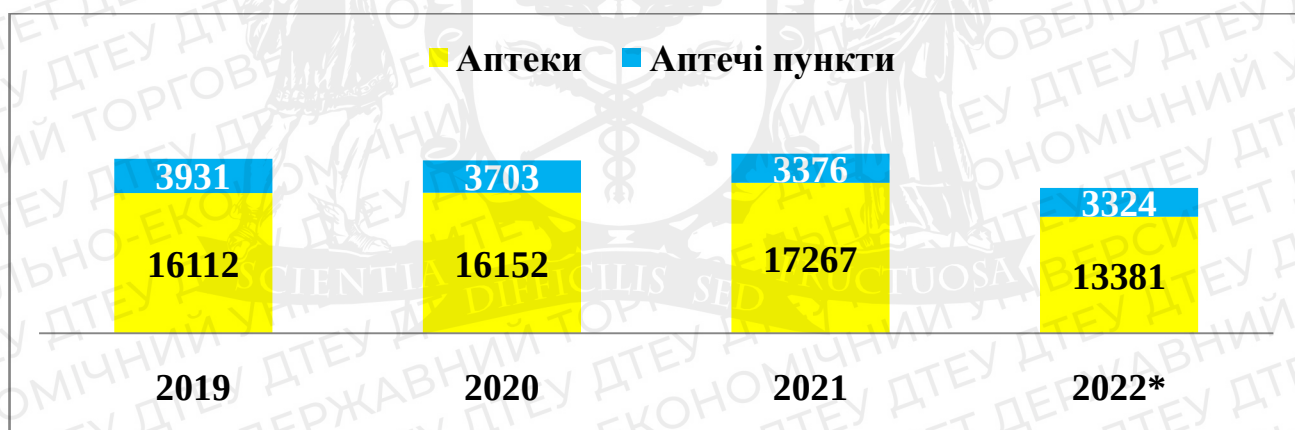
Роздрібна торгівля лікарськими засобами може здійснюватися через аптеки та аптечні пункти, а також, у 2020 році було прийнято доповнення до статті 19 Закону України «Про лікарські засоби»[33], згідно якого суб'єктам господарювання дозволяється здійснювати електронну торгівлю лікарськими засобами (за виключенням окремих категорій ліків) (див. дод. А). [38]

* Дані за I квартал 2022 року.

Рис. 1.1. Зміна структури ринку лікарських засобів, %

Джерело: побудовано автором за даними [20; с. 2; 8, с. 8; 39; 1]

* Станом на 24.03.2022.

Рис. 1.2. Кількість торгових точок станом на жовтень 2019-2022 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [13, 43]

Як видно з рисунку 1.2, кількість аптечних закладів у 2020 році зменшилася порівняно з 2019 на 0,94 %. Це відбулося за рахунок зменшення кількості аптечних пунктів та через суттєві карантинні обмеження під час локдауну. У 2021 році кількість торгових точок зросла на 3,97 %, причиною чого стало збільшення кількості аптек більш ніж на 1000 точок. У 2019-2021 році спостерігається стабільна динаміка зростання кількості аптек та зменшення аптечних пунктів. Але за місяць після широкомасштабного вторгнення росії на

територію України станом на 24 березня 2022 цей показник зменшився до 16705, тобто маже на 20%, при цьому кількість аптек зменшилася на 22,5%, а аптечних пунктів на 1,54 %.

Рис. 1.3. Обсяги роздрібного продажу в грошовому виразі (млн грн) за 2020 – 2022 роки

Джерело: [3]

Обсяги роздрібного продажу у млн грн у 2021 році порівняно з 2020 р. зросли на 20 %. В той час як продажі у 2022 р. порівняно з 2021 р. зменшились на 7,24 %.

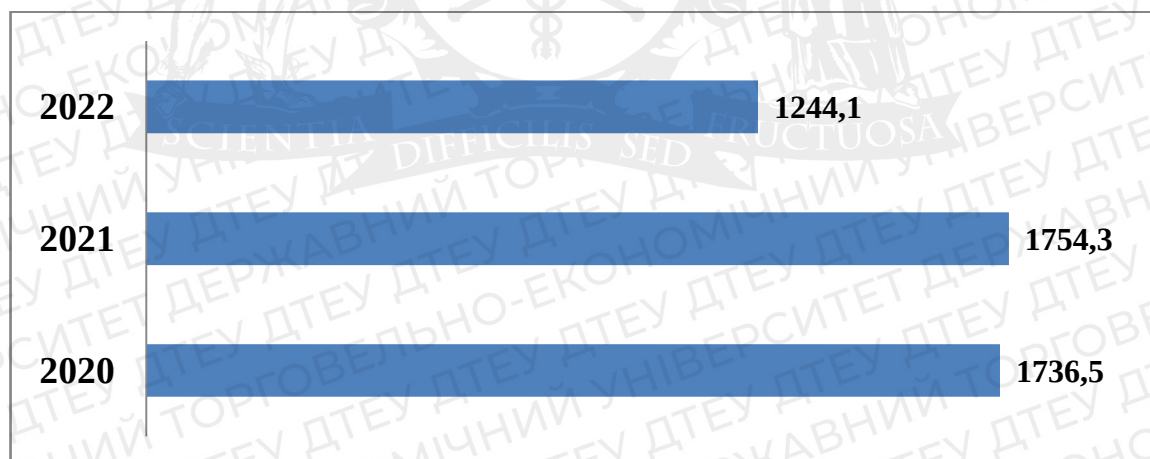

Рис. 1.4. Обсяги роздрібного продажу у натуральному вираженні (млн упаковок) за 2020 – 2022 роки

Джерело: [3]

Обсяги роздрібного продажу у натуральному вираженні у 2021 р. порівняно з 2020 р. зросли на 1,03 %. А у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. зменшились на 29,08%.

Причиною падіння обсягів роздрібного продажу у 2022 році стала війна, руйнування частини аптечних закладів та низька платоспроможність населення, через втрату джерел доходів та підвищення цін. Також бачимо, що зменшення обсягів продажу у 2022 р. у грошовому виразі не так суттєво, як зменшення у натуральному виразі, ми вважаємо, що причиною цього є інфляція та значне зростання цін.

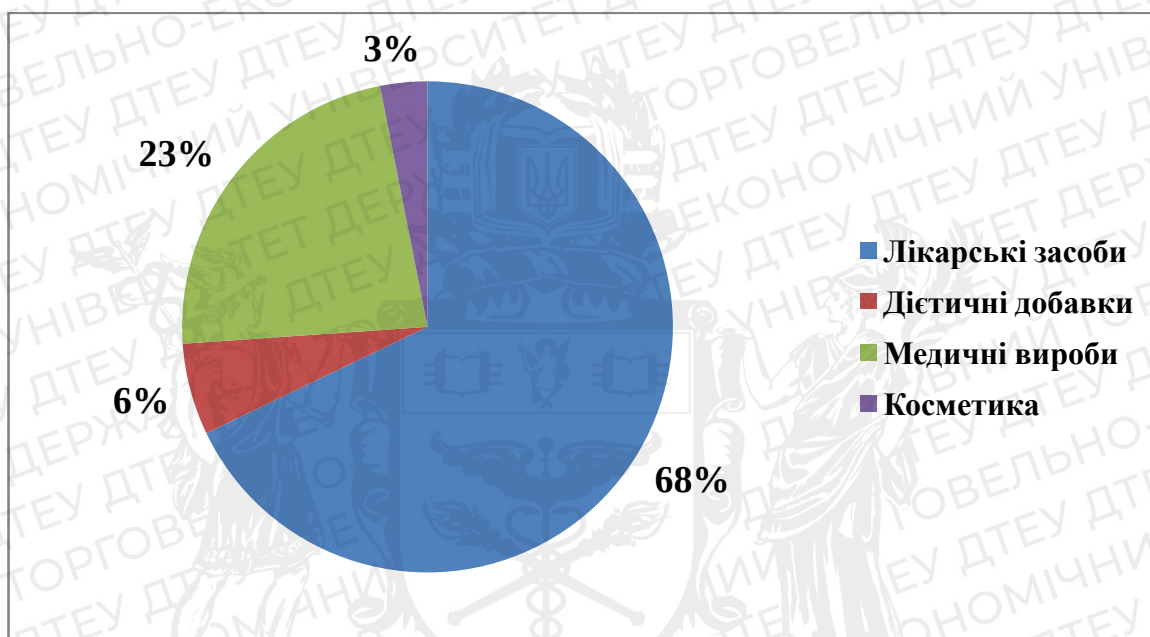

Рис. 1.5. Структура роздрібного продажу (млн упаковок) за 2022 рік

Джерело: розраховано та побудовано автором за джерелом [3]

Бачимо, що найбільшу частку у структурі роздрібного продажу займають лікарські засоби – 68 %, далі йдуть медичні вироби з часткою – 23 %, дієтичні добавки – 6 % та косметика – 3 %.

Найбільша кількість аптечних закладів постраждала в регіонах, де відбувалися або тривають бойові дії (див. Додаток В), на півдні це Миколаївська, Херсонська та Запорізька області, на сході: Харківська, Луганська та Донецька та деокуповані території Чернігівської, Сумської та Київської областей. Найменше постраждали західні області, і як бачимо з Додатку В, найбільша кількість аптек, які відновили свою роботу знаходиться у західній Україні. Війна стала причиною скорочення кількості аптечних закладів та через міграцію населення виник дефіцит кадрів.

Аптечні мережі класифікуються за кількістю аптечних закладів у структурі об'єднання, за територією поширення господарської діяльності аптечної мережі та за типом власності (див. дод. Б). Так, найбільшу частку у розрізі розмірів аптечної мережі займали мегамережі (більше 50 торгових точок). У 2019 році вона становила 43,8 %, у 2020 зросла до 48,4 %. Частка мегамереж продовжує зростати і до теперішнього часу, що негативно впливає на дрібних гравців ринку. За територією поширення лідирували локальні аптечні мережі (в межах однієї області), але їх частка зменшилася протягом 2018-2020 рр. Так, у 2018 році загальна кількість локальних аптечних мереж становила 4913 торгових точок, а у 2020 р. – 4129. Натомість, кількість регіональних аптек (до 5 областей) зростає. Якщо у 2018 р. їх кількість становила 754 торгові точки, то у 2020 році цей показник збільшився більш ніж в 2 рази та становив 1540 [5].

В Україні кількість аптечних закладів є достатньою для того, щоб споживач мав можливість придбати ліки.

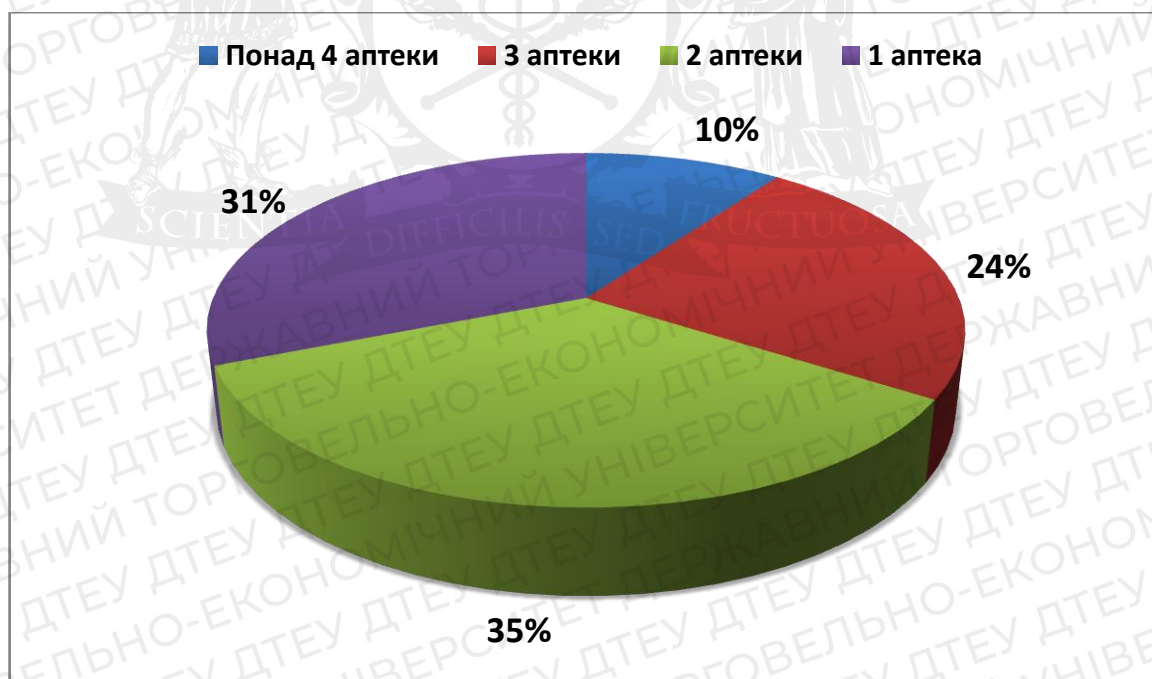

Рис. 1.6. Кількість аптек в яких обслуговуються споживачі, од.

Джерело: [23]

На ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами наявна значна інформаційна асиметрія. Для того, щоб споживач був обізнаний в цінах, йому

необхідно користуватися послугами декількох аптек. Але як показує рисунок 1.5 більшість споживачів купують лікарські засоби в 1-2 аптеках.

Рис. 1.7. Кількість аптек за місцем розташування, де споживачі купують лікарські засоби, од.

Джерело: [23]

Згідно з рисунком 1.7 бачимо, що головним критерієм при виборі аптеки для споживача є пішохідна доступність, і лише 10 % споживачів віддають перевагу конкретним аптекам.

Ринок роздрібної торгівлі лікарськими засобами є регіональним. Його територіальними межами будуть виступати область, район, обласні та районні центри.

Серед бар'єрів входу на ринок слід виокремити адміністративні та економічні.

До адміністративних бар'єрів відносять необхідність отримання ліцензії на роздрібну торгівлю лікарськими засобами. Головними вимогами для отримання ліцензії є вимоги щодо освіти персоналу та вимоги щодо параметрів приміщення. До того ж, ці вимоги є різними по відношенню до міста та села. Наприклад, у місті площа аптеки має становити не менше 50 м², у селищах міського типу та селищах площа повинна бути не менше 40 м², у селах – 30 м². Завідувач аптеки, яка розташована у місті має мати освіту за спеціальністю не нижче магістерського

рівня за спеціальністю «Фармація», мати сертифікат провізора за спеціальністю «Організація та управління фармацією» та мати досвід роботи за спеціальністю не менше 2 років. У той час як завідувач аптеки, яка знаходиться у селі, повинна мати ступінь бакалавра. Оскільки для отримання ліцензії необхідно надати договір про оренди приміщення, то в той час, коли відбувається перевірка усіх необхідних вимог, підприємець повинен платити орендну плату, при тому що функціонування закладу ще не почалося. Отримання ліцензії на аптеку – це довгий бюрократичний процес, який заважає розвитку малого підприємництва на цьому ринку. Відповідальною за ліцензування аптек є Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками.

До економічних бар'єрів відносять:

1. Наявність значних оборотних активів. Для того, щоб розпочати підприємницьку діяльність у досліджуваній сфері, необхідно мати великий початковий капітал для закупівлі товару.
2. Низька платоспроможність населення, що супроводжується постійним підвищенням цін. Станом на грудень 2022 року інфляція становила 26,6 % [15]. Частина споживачів втратила роботу.

Функціонування ринку ускладнюється через повномасштабне вторгнення. Постійні обстріли роблять ризикованим відкриття бізнесу, особливо у південних та східних регіонах.

1.2. Види порушень та їх вплив на конкурентне середовище на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами

Як було зазначено раніше, ринок роздрібної торгівлі лікарськими засобами – це регіональний ринок, тому зазвичай порушення розглядаються на рівні міжобласних територіальних відділень Антимонопольного комітету України, яких усього налічується 6 (Північне, Західне, Південне, Східне, Південно-Західне та Південно-Східне відділення).

Таблиця 1.1

Види порушень на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами

Вид порушення	Зміст порушення	Заходи щодо припинення порушення
Стаття 15 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»: поширення інформації, що вводить в оману	Розповсюдження навмисно спотвореної інформації в оформленні вітрини аптечних закладів, мають характеристики вчинення порушення, а саме: розповсюдження суб'єктом господарювання інформації, яка включає в себе неправдиві відомості з приводу цін та особливостей реалізації товарів, що в подальшому спроможне вплинути на кінцевий вибір споживачів щодо покупки товарів у конкретного суб'єкта господарювання.	Надаються рекомендації щодо припинення порушень. У випадку, якщо суб'єкт їх не виконує, накладається штраф відповідно до статті 21, Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» у розмірі до 5 % від доходу за рік, що передував року в якому накладається штраф.
Абзац 7, пункт 2 статті 15 Закону України «Про захист економічної конкуренції»: надання окремим суб'єктам господарювання або групам суб'єктів господарювання пільг чи інших переваг, які ставлять їх у привілейоване становище стосовно конкурентів.	Встановлення різних ставок орендної плати для аптек різних форм власності, хоча таке розмежування непередбачене законодавством	Обов'язкові для розгляду рекомендації щодо припинення порушення
Стаття 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»: неправомірне використання позначень»	Використання імені, комерційного найменування, торговельної марки, рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності.	Штраф до 5 % від доходу за рік, що передував року в якому накладається штраф

Джерела: побудовано автором за даними [31, 32, 37, 16, 9]

Проаналізувавши інформацію, яка знаходиться у відкритому доступі на сайтах територіальних відділень за 2017-2022 роки, можемо зробити висновок, що найбільша кількість порушень полягала у вигляді поширення інформації, що

вводить в оману. Суб'єкти господарювання використовували вказівки на ціни у назві закладу, в оформленні вітрини тощо. Так, у 2021 році, Північним міжобласним територіальним відділенням було надано рекомендації 18 суб'єктам господарювання, що пов'язано з використанням у назві закладу словосполучень «низькі ціни», «оптові ціни», при тому що ціни в таких аптеках в деяких випадках могли бути навіть вище, ніж в інших аптеках. Такі дії можуть ввести споживача в оману, а аптеки в свою чергу отримують переваги над конкурентами [42].

Також частим порушенням є антиконкурентні дії органів влади. З проаналізованих матеріалів можемо зробити висновок, що найчастіше такі порушення пов'язані зі встановленням орендної ставки. Так, у 2018 році, Південним міжобласним територіальним відділенням було виявлено, що Лиманською районною радою були встановлені різні рівні орендної плати. Для усіх форм власності вона становила 5 %, а для комунальних аптек – 1 %. Такі дії органів влади створюють нерівне становище на ринку, орендна ставка впливає на кінцеву ціну продукції, а отже комунальні аптеки в таких умовах можуть отримати переваги, наприклад, за рахунок можливості збільшення націнки на товари [16].

На ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами мають місце порушення щодо неправомірного використання позначень. Такі порушення зустрічаються рідше, ніж попередні. Так, у 2018 році, Вінницьким обласним територіальним відділенням було оштрафовано чотири суб'єкта господарювання з назвою «Нова аптека НИЗЬКИХ ЦІН», що було схоже на вже існуючу аптеку з назвою «АПТЕКА НИЗЬКИХ ЦІН». Так як суб'єкти господарювання не мали дозволу на чуже позначення, їх дії були кваліфіковані як «неправомірне використання позначень». Згідно з законодавством за таке порушення накладається штраф, який у цьому випадку складав 39 тис. грн. [22].

Також мають місце порушення щодо подання інформації в неповному обсязі.

У 2022 році Антимонопольним комітетом України було проаналізовано проект Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів,

оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів)». Було встановлено, що проєкт Постанови може призвести до негативних наслідків для конкуренції. Розглядаючи вплив саме на ринок роздрібної торгівлі лікарськими засобами, Антимонопольним комітетом було встановлено, що лікарські засоби в госпітальній упаковці можуть постачатися тільки суб'єктам господарювання, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики та/або ліцензіатам, які провадять господарську діяльність з виробництва (виготовлення) лікарських засобів в умовах аптеки [6, с. 51].

Фактично прийняття законопроекту у такому вигляді може надати аптекам, які мають ліцензію на здійснення діяльності з виробництва лікарських засобів в умовах аптеки переваги над іншими учасниками ринку [6, с. 51].

Зважаючи на це, Антимонопольний комітет надав пропозиції Міністерству охорони здоров'я та Державній службі України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, щодо того як можна покращити Проєкт таким чином, щоб це не мало негативних наслідків для конкуренції. Пізніше пропозиції АМКУ були враховані.

1.3. Оцінка конкурентного середовища на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами

Згідно з даними Artea.ua, у 2022 році топ-100 аптечних мереж акумулюють трохи більше 88 % ринку роздрібної реалізації та володіють 67 % аптечних точок [12].

З наведених даних у табл. 1.2, бачимо, що за товарооборотом топ-10 аптечних мереж становлять 67,4% ринку.

Для початку визначимо коефіцієнт ринкової концентрації. Ринкова концентрація – це такий стан ринку, за якого велику частину ринкового попиту може задовольнити невелика кількість суб'єктів господарювання.

Таблиця 1.2

**Топ-10 аптечних мереж за товарообігом фармацевтичного ринку,
січень-жовтень 2022 року**

Аптечна мережа (флагманський бренд)	Місто реєстрації	Товарообіг, млн грн	Частка в товарообігу, %	Зростання товарообігу, %
Аптека АНЦ (ТОВ «Аптека Магнолія»)	Запоріжжя	15060	14,1	-9,3
Мережа аптек «Подорожник»	Львів	12677	11,8	30,3
Аптека 911 («Гамма-55»)	Харків	11207	10,5	-6,1
Бажаємо здоров'я («Сіріус-95»)	Київ	10348	9,7	-16,1
Аптека Доброго Дня («Фармастор»)	Київ	5997	5,6	-6,2
Об'єднання аптечних мереж «Аснова»	Київ	5264	4,9	-2,8
Аптека Мед-сервіс	Дніпро	4333	4	11,5
Мережа аптек D.S.	Хмельницький	2787	2,6	15,5
Здорова родина	Івано-Франківськ	2699	2,5	37,3
ЗІ	Львів	1834	1,7	13,5

Джерело: побудовано автором за джерелами [12; 2]

Коефіцієнт ринкової концентрації визначається за формулою:

$$CRn = \sum_{i=1}^n Yi [10, \text{с. 68}] \quad (1.1)$$

де n – кількість найбільших фірм на ринку, для яких розраховується коефіцієнт концентрації;

Y_i – відсоткова частка ринкових продажів, підконтрольна i -тій фірмі.

Критичними значеннями коефіцієнта ринкової концентрації є:

$CR_1 > 35\%$ - для однієї фірми;

$CR_3 > 50\%$ - для трьох фірм;

$CR_5 > 70\%$ - для п'яти фірм.

У нашому випадку ми отримуємо такі значення:

$$CR_1 = 14,1\%$$

$$CR_3 = 14,1\% + 11,8\% + 10,5\% = 36,4\%$$

$$CR_5 = 14,1\% + 11,8\% + 10,5\% + 9,7\% + 5,6\% = 51,7\%$$

З проведених розрахунків бачимо, що показники CR_1 , CR_3 , CR_5 не перевищують свого критичного значення, а це означає, що на ринку відсутнє монопольне (домінуюче) становище суб'єктів господарювання.

Але коефіцієнт концентрації може мати похибку через те, що не враховує розмір інших учасників ринку, тому для більш точного результату розрахуємо індекс Херфіндаля-Хіршмана (HHI):

$$HHI = \sum_{i=1}^n Y_i^2 [10, \text{с. 68}] \quad (1.2)$$

де Y_i – відсоткова частка ринкових продажів, підконтрольна i -тій фірмі.

З проведених розрахунків бачимо, що індекс Херфіндаля-Хіршмана становить 684,66, що є нижче за 1000, а отже ринок вважається низькоконцентрованим.

Наступним кроком буде розрахунок коефіцієнта варіації ринкових часток. Він допомагає визначити нерівномірність розподілу ринкових часток серед фірм на ринку [10, с. 68]. Розраховується за формулою:

$$V = \frac{CKB}{\bar{S}_i} \times 100\% \quad (1.3)$$

де V – коефіцієнт варіації;

СКВ – середнє квадратичне відхилення;

$\bar{S}i$ – середня частка ринку.

Таблиця 1.3

Розрахунок індекса Херфіндаля-Хіршмана

Аптечна мережа (флагманський бренд)	Частка в товарообігу, %	Квадрат частки
Аптека АНЦ (ТОВ «Аптека Магнолія»)	14,1	198,81
Мережа аптек «Подорожник»	11,8	139,24
Аптека 911 («Гамма-55»)	10,5	110,25
Бажаємо здоров'я («Сіріус-95»)	9,7	94,09
Аптека Доброго Дня («Фармастор»)	5,6	31,36
Об'єднання аптечних мереж Аснова	4,9	24,01
Аптека Мед-сервіс	4	16
Мережа аптек D.S.	2,6	6,76
Здорова родина	2,5	6,25
ЗІ	1,7	2,89
Інші*	19 фірм з часткою 1,7	2,89
	0,3	0,09
Всього	100	684,66

* Для того, щоб розрахувати значення для частки інших фірм, яка складає 32,6 %, нам необхідно орієнтуватися на значення частки останньої відомої фірми, у нашому випадку «ЗІ» з часткою 1,7 %. Тоді, інші фірми ми можемо розкласти так: 19 фірм мають частку 1,7 %, і ще одна фірма має частку – 0,3 %.

Джерело: розраховано автором

В свою чергу середнє квадратичне відхилення розраховується за формулою:

$$СКВ = \sqrt{\sigma^2} \quad (1.4)$$

де σ – дисперсія ринкових часток.

Розрахунок дисперсії ринкових часток здійснюється за формулою:

$$\sigma^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (Si - \bar{S}i)^2 \quad (1.5)$$

де S_i – частка ринку;

n – кількість періодів дослідження.

Значення дисперсії:

$$\sigma^2 = 0,001171$$

Значення середнього квадратичного відхилення:

$$СКВ = 0,0342$$

Коефіцієнт варіації:

$$V = 102,7$$

Отже, можемо зробити висновок, що розподіл є нерівномірним, адже він більше 33 %. Фірми значно відрізняються за розмірами, тому на такому ринку має місце ринкове домінування.

Також, розглядаючи такий показник, як зміна товарообороту, бачимо, що частка аптечних мереж, які розташовані на заході України значно збільшилась (найбільше у мережі аптек «Подорожник та «Здорова родина», в той час як частка аптек, які більше поширені на Сході зменшилась (наприклад, Аптека АНЦ, яка щорічно демонструвала позитивний приріст товарообороту, в цьому році показала його зменшення на 9,3%, що пов'язано з руйнуванням аптек через активні бойові дії та окупацію частини східних та південних територій.

Також, концентрацію на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами можна визначити іншими методами. Наприклад, у статті «Аналіз рівня концентрації аптечних мереж України» автори визначали рівень концентрації за територіальною та демографічною ознаками. Відповідно до їх дослідження, за рівнем концентрації на 10 тисяч осіб високий рівень концентрації спостерігається у 9 областях: Харківській, Житомирській, Вінницькій, Чернівецькій тощо та дуже високий рівень концентрації – у 8 областях: Тернопільській, Кіровоградській, Київській тощо (див. Додаток Г). За рівнем концентрації АЗ на 100 км² дуже високий рівень концентрації спостерігається в 6 областях та високий – у 4 (див. Додаток Д). Після проведеного дослідження, автори прийшли до висновку, що відсутність регулювання ринку призводить до того, що аптечні заклади концентруються у центрі міста та у місцях загального скупчення людей, що

ускладнює їх доступність у віддалених мікрорайонах міст. Але, ми не погоджуємося з цим твердженням, адже, на нашу думку, наразі є дуже популярним формат «аптека біля дому». Як зазначалося на рисунку 1.5, 45% опитуваних споживачів, купують ліки в аптеках біля дому, що є найвищим показником. Також хочемо підкреслити, що через військові дії, багато аптек було зруйновано, а частина зачинена, що могло призвести до зменшення рівня концентрації в окремих регіонах.

Висновок до розділу 1.

Отже, можемо зробити висновок:

1. Ринок роздрібної торгівлі лікарськими засобами має соціальне значення, його діяльність спрямована на придбання, зберігання та реалізацію лікарських засобів. У структурі ринку лікарських засобів домінують аптеки. За типом ринку він є регіональним. Основними бар'єрами для входу на ринок є адміністративний бар'єр у вигляді отримання ліцензії та економічні бар'єри – наявність значних оборотних активів для початку провадження діяльності з роздрібного продажу лікарських засобів та низька платоспроможність населення. Входження на ринок нових гравців також ускладнює війна, через яку багато аптечних закладів вимушені були припинити свою діяльність, через руйнацію, окупацію тощо.

2. На ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами найчастіше порушення відбуваються у вигляді недобросовісної конкуренції. Покаранням за такі порушення зазвичай є накладання штрафних санкцій, якщо до цього порушником не були виконані надані Антимонопольним комітетом України рекомендації. Також, так як на ринку представлено багато суб'єктів господарювання, існує низька ймовірність змови.

3. Ринок роздрібної торгівлі лікарськими засобами є конкурентним, але при цьому спостерігається зростання концентрації за рахунок розмірів ключових гравців топ-3 та топ-10 аптечних мереж. Також, нами було висунуто гіпотезу щодо того, за яким принципом територіально розташовані аптеки. На нашу думку, аптеки розташовуються не тільки у так місцях, як центр міста, або інші місця скупчення людей, але й у житлових масивах, так звані «аптеки біля дому».

РОЗДІЛ 2 КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА НА РИНКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ В УКРАЇНІ

2.1. Важелі державного впливу на конкурентне середовище на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами

В низці розвинених країн світу на рівні роздрібної торгівлі лікарськими засобами здійснюється державне ціноутворення через відшкодування державою вартості рецептурних препаратів [18, с. 143]. Особливості державного регулювання ціноутворення на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами в зарубіжних країнах наведено у додатку Е.

Законодавчим органом у сфері роздрібної торгівлі лікарськими засобами, як і в усіх інших сферах, є Верховна Рада України. Основним нормативно-правовим актом у сфері роздрібної торгівлі лікарськими засобами є Закон України «Про лікарські засоби». Цей Закон регулює правовідносини у сфері лікарських засобів, пов'язані із створенням, державною реєстрацією лікарських засобів, виробництвом, призначенням, застосуванням, імпортом, оптовою та роздрібною торгівлею, а також визначає права та обов'язки юридичних і фізичних осіб, повноваження органів державної влади і посадових осіб у відповідній сфері [33].

Органом виконавчої влади, головною метою якого є втілення державної політики у сфері роздрібної торгівлі лікарськими засобами є Кабінет Міністрів України. Також він забезпечує дотримання законодавства у визначеній сфері. Свою діяльність він здійснює за допомогою системи виконавчих органів виконавчої влади [7].

Центральним органом виконавчої влади, який здійснює забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері охорони здоров'я, а також забезпечує населення якісними, ефективними та безпечними лікарськими засобами, створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів є Міністерство охорони здоров'я України [30]. Згідно Положення «Про державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками», центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у

сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів є Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками [29].

Тепер детальніше розглянемо, яку роль в регулюванні ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами відіграє Антимонопольний комітет України (далі АМКУ). Відповідно до Закону України «Про Антимонопольний комітет України», АМКУ є державним органом із спеціальним статусом, головною метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель [27].

Для того, щоб ефективно виконувати покладені на нього повноваження, АМКУ може взаємодіяти з іншими органами державної влади, в тому числі з Верховною Радою України, з Кабінетом Міністрів України, з центральними органами виконавчої влади, з органами місцевого самоврядування тощо. Метою такої взаємодії є захист конкуренції. Органи державної влади повинні узгоджувати прийняття нормативно-правових актів з АМКУ на предмет того, як їх прийняття може вплинути на ситуацію на ринку, щоб запобігти спотворенню конкуренції. Органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані сприяти АМКУ у здійсненні його повноважень у сфері підтримки й захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму та контролю за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції. [7]

АМКУ бере участь у нормативно-правовому регулюванні ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами. Головною метою АМКУ у законодавчій сфері є виявлення частин проєктів Законів України, які в подальшому можуть призвести до негативних наслідків для конкуренції. У цьому випадку, АМКУ може надавати листи-рекомендації, які містять в собі роз'яснення щодо того, як прийняття Закону в подальшому може вплинути на конкуренцію та пропозиції щодо того, як можна запобігти спотворенню конкуренції. Так, наприклад, у 2021 році, Комітет Верховної Ради України з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування вніс пропозицію до проєкту Закону України «Про лікарські засоби» щодо територіального розподілу дистанційної торгівлі лікарськими засобами.

Тобто, суб'єкт господарювання, який здійснює свою господарську діяльність в Київській області, не зміг би реалізовувати свою продукцію дистанційно в інших областях України. Після скарг суб'єктів господарювання, АМКУ почав розгляд справи і дійшов висновку, що такий територіальний розподіл може призвести до спотворення конкуренції. Раніше ми зазначали, що ринки роздрібної торгівлі є регіональними, але за допомогою розвитку e-commerce з'явилися можливості для збільшення територіальних меж ринку, що в свою чергу веде до подальшого розвитку конкуренції. Якби пропозиції Комітету Верховної Ради України були прийняті, то це могло призвести до збільшення концентрації на ринку та появи ринкової влади у окремих суб'єктів господарювання та, як наслідок, появи можливості у останніх впливати на ціну, що поставить споживача у невідгідне становище. АМКУ висловився проти такої ініціативи [36].

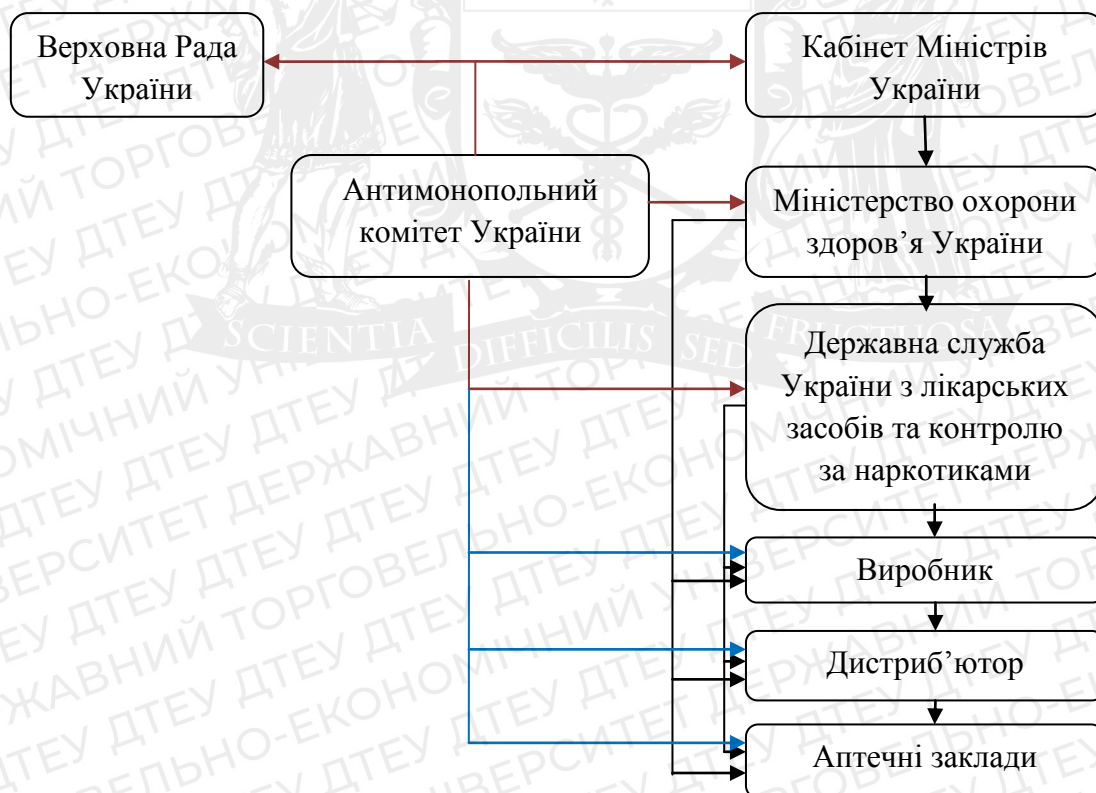

Рис. 2.1. Місце Антимонопольного комітету України у регулюванні ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами

Джерело: побудовано автором

Важливу роль АМКУ відіграв при схваленні проекту постанови Кабінету Міністрів України про запровадження референтного ціноутворення на лікарські засоби, які включені до Національного переліку основних лікарських засобів [35]. Введення таких норм сприяло економії бюджетних коштів та збільшенню кількості препаратів, які пацієнти отримуватимуть безкоштовно під час стаціонарного лікування, а також розвитку конкуренції на ринках відповідних лікарських засобів як під час публічних закупівель, так і у роздрібній торгівлі [35].

2.2. Напрями вдосконалення конкурентної політики на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами в Україні

Найкращим рішенням для вдосконалення конкурентного середовища на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами є завчасне попередження порушень. Це можливо завдяки адвокатуванню конкуренції. АМКУ проводить оцінку відповідності проектів та чинних нормативно-правових актів правилам конкуренції та надає рекомендації з питань конкуренції органам законодавчої та виконавчої влади при розробці проектів нормативно-правових актів, що впливають на економічну діяльність підприємств в країні. Головною метою адвокатування конкуренції при розгляді проектів нормативно-правових актів є усунення положень, які в подальшому можуть мати невиправданий негативний вплив на конкуренцію на ринку.

Що стосується проектів регуляторних актів, які впливають на конкуренцію на певному ринку, то органи державної влади повинні якомога раніше направляти їх до антимонопольних органів. Що ж стосується проектів регуляторних актів, які тісно пов'язані з конкуренцією, представники АМКУ повинні брати участь у робочих групах, відповідальних за розробку таких актів, щоб мати можливість надавати правову експертизу з питань конкуренції органам законодавчої та виконавчої влади в процесі розробки законодавства, яке впливає на конкурентне середовище, зокрема на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами.

Державні органи повинні здійснювати первинну оцінку дотримання правил конкуренції, щоб мати змогу виявити потенційні обмеження конкуренції та, за необхідності, звернутися до АМКУ з проханням про проведення поглибленої оцінки. Важливу роль у цьому напрямку відіграють Методичні рекомендації АМКУ щодо оцінки відповідності регуляторних та загально-адміністративних актів правилам конкуренції.[28]

Взаємодія з органами державної влади має велике значення для просування правил конкуренції. Органи, відповідальні за розробку проектів регуляторних або загальних адміністративних актів, використовують державне регулювання як засіб для досягнення низки соціальних, економічних та інших цілей. Втручання держави у вільно функціонуючий ринок є необхідним, коли є ознаки так званих «провалів ринку», і виправданим, коли воно спрямоване на захист суспільних інтересів. Водночас існує ризик, що регулювання накладе занадто жорсткі або непотрібні обмеження на конкуренцію в певному секторі, що може призвести до підвищення цін на товари і послуги та обмеження асортименту продукції. Саме тому важливо, щоб законодавче втручання здійснювалося відповідно до принципів належного регулювання з урахуванням його впливу на конкурентне середовище.

Гіпотетично це можна розглянути на такому прикладі. В Україні порівняно з країнами Європейського Союзу на одну аптеку припадає набагато менше споживачів, а саме 1851 особа, в той час як у сусідній Польщі цей показник становить 2729, а в Німеччині 4412 чоловік, автор статті «Інфраструктура аптечного ритейлу: тренд на відновлення екстенсивної консолідації» Денис Кірсанов вважає, що це свідчить про надмірну кількість аптек, що призводить до зниження прибутковості аптечних закладів. [13]. З одного боку, цю проблему можна було б вирішити завдяки скороченню числа аптечних закладів, наприклад, шляхом встановлення норм щодо відстані між аптеками, щоб таким чином зменшити їх густоту. Але таке рішення буде мати низку негативних наслідків для конкуренції: по-перше ускладнить вхід на ринок нових суб'єктів господарювання, по-друге, якщо розглядати малі населені пункти, то для них існує загроза

монополізації ринку, що в подальшому може мати негативні наслідки і для споживачів у вигляді підвищення цін. Також, через те, що кількість аптечних закладів, які знаходяться у пішохідній доступності для споживача зменшиться, аптеки матимуть змогу підвищувати ціни, так як споживач не матиме альтернативи, тобто відбудеться зменшення рівня цінової конкуренції. З розглянутого прикладу можемо зробити висновок, що законодавчі акти та зміни до них повинні прийматися враховуючи наслідки від їх реалізації на конкурентне середовище галузевого ринку в певній країні.

З іншого боку, постає питання, чи дійсно така кількість аптек в Україні є негативним явищем? На нашу думку, наявність такої кількості аптечних закладів є позитивним явищем для конкуренції, адже між аптеками посилюється конкурентна боротьба і вони готові впроваджувати різні нововведення, щоб привернути увагу споживача, це можуть бути як програми лояльності, так і підвищення рівня обслуговування (наприклад, використання цифрових технологій) тощо.

Окремої уваги заслуговує веб-сайт «Tabletki.ua», головною метою якого є надання споживачеві інформації щодо наявності необхідних лікарських засобів в тій чи іншій аптеці. Також, споживач має можливість порівняти ціни засобів і обрати для себе найкращий варіант. Така опція є вигідною з точки зору конкуренції, адже споживач має змогу порівнювати ціни, через що зменшується інформаційна асиметрія і при цьому посилюється цінова конкуренція між аптеками. Крім того, за попереднє бронювання лікарських засобів аптеки часто надають додаткові знижки. Така програма збільшує вигоди як для суспільства, так і для аптек, які зареєстровані на цьому веб-сайті, адже через відкритість інформації прихильність споживача до аптеки посилюється, у той же час, аптеки які не зареєстровані на цьому сервері з часом будуть змушені також до нього приєднатися, щоб залишатися конкурентоспроможними, як результат, інформаційна асиметрія буде й надалі зменшуватися. Тому, на нашу думку, Антимонопольний комітет України повинен підтримувати й сприяти подальшому розвитку цієї електронної системи.

Надалі існують такі шляхи вдосконалення конкурентного середовища на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами:

1) Використання європейської практики регулювання конкуренції у сфері роздрібної торгівлі лікарськими засобами:

- Визначення обґрунтованої відстані між аптечними закладами на основі пішохідної доступності;
- Встановлення максимальної кількості аптек зареєстрованих на одного суб'єкта господарювання;
- Підвищення вимог щодо освіти власника аптеки. Вимога про наявність вищої фармацевтичної освіти для відкриття аптеки.

2) Впровадження заборони на надання маркетингових послуг аптеками та введення штрафів за порушення.

3) Розробка, впровадження і сертифікація галузевої системи антимонопольного комплаєнсу з метою своєчасного виявлення загрози ризиків монополізації; розробка належного методичного забезпечення щодо функціонування цієї системи; створення освітніх програм, організація і проведення відповідних тренінгів з антимонопольного просвітництва. [18, с. 83]

4) Для того, щоб локальні аптечні заклади залишалися конкурентоспроможними на фоні аптечних мереж, можливе створення спілок, головною метою яких буде укладенням спільних контрактів з виробниками лікарських засобів, що дасть можливість зменшити витрати на придбання продукції.

5) Збільшення штрафів для суб'єктів ринку, дії яких мають негативний вплив на конкуренцію.

Низка державних органів має вплив на конкуренцію. Для того, щоб запобігти можливому негативному впливу на конкуренцію при прийнятті нормативно-правових актів, АМКУ може провести адвокатування економічної конкуренції у сфері діяльності державних органів за такими напрямками:

- участь у розробці та вдосконаленні нормативно-правових актів.

Антимонопольний комітет України може вносити пропозиції у проєкти

нормативно-правових актів, але його безпосередня участь у розробці акту буде більш ефективна з точки зору конкуренції;

- організація зустрічей, семінарів та конференцій, основною метою яких є просування ідей конкуренції на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами;
- розробка методичних рекомендацій для потреб органів державної влади, спрямованих на підтримку їхньої діяльності в досліджуваній сфері.

З метою підвищення обізнаності громадськості щодо правил конкуренції, АМКУ в рамках своєї діяльності із захисту конкуренції, може розробити методичні рекомендації щодо важливих аспектів застосування конкурентного законодавства, які спрямовані на підвищення обізнаності про важливість конкуренції на роздрібному ринку лікарських засобів як для бізнесу, так і для суспільства в цілому.

Рис. 2.2. Узагальнення пропозицій щодо розвитку конкурентного середовища на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами

Джерело: побудовано автором

Необхідно приділяти належну увагу веб-сайту Антимонопольного комітету, адже він є одним з найважливіших засобів спілкування з різними категоріями зацікавлених сторін, які цікавляться питаннями правозастосування та політики у сфері конкуренції. Однією з його найважливіших переваг є те, що він допомагає постійно інформувати зацікавлені сторони та звертатися до них, а також безпосередньо доносити до них інформацію про діяльність АМКУ, в тому числі і в сфері роздрібної торгівлі лікарськими засобами.

Для того, щоб користувач мав змогу зручної навігації, веб-сайт повинен бути інтерактивним:

- мати зручне групування інформації на веб-сайті, наприклад по департаментам та по типу поширюваної інформації
- забезпечити доступ на сайті до освітніх інструментів, наприклад, у відеоформаті.

Висновок до розділу 2. Отже, АМКУ відіграє важливу роль у регулюванні ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами. Реалізуючи основну мету своєї діяльності – захист економічної конкуренції, АМКУ може мати вплив як на суб'єктів господарювання, надавати їм рекомендації або накладати штрафи, так і на органи влади, якщо їх діяльність перешкоджає конкуренції на ринку.

На основі проведеного дослідження нами були надані пропозиції для покращення конкурентного середовища на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами. При цьому слід наголосити на важливості діджитал-технологій у розвитку конкурентного середовища на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Ринок роздрібної торгівлі лікарськими засобами є соціально важливою сферою діяльності і тому потребує постійного контролю з боку Антимонопольного комітету України. Більшу частину ринку становлять аптеки, кількість яких до війни постійно зростала, але у 2022 році продемонструвала зменшення, що спричинено, по-перше, руйнуванням аптек через активні воєнні дії, особливо у західних та південних областях, по-друге, через значні ризики при відкритті аптек через обстріли. Також у 2022 році зменшився обсяг роздрібного продажу лікарських засобів, як у натуральному, так і в грошовому вираженні, причиною чого, на нашу думку, стало підвищення цін.

На загальнодержавному рівні ринок роздрібної торгівлі лікарськими засобами є висококонкурентним. На регіональному рівні в деяких випадках присутні ознаки монопольного (домінуючого) становища. Більшу частину ринку становлять аптечні мережі, 10-топ з яких акумулюють 88% ринку і з кожним роком цей відсоток продовжує збільшуватися, що є негативним явищем для конкуренції, а саме для функціонування одиночних та малих аптек, які є неконкурентоспроможними в порівнянні з мережами. Основними бар'єрами для входу на ринок є необхідність отримання ліцензії та наявність великої кількості оборотних коштів для початку діяльності.

Розглядом порушень на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами займаються територіальні відділення Антимонопольного комітету України. Найбільш поширеними порушеннями на цьому ринку є розповсюдження суб'єктом господарювання інформації, яка включає в себе неправдиві відомості з приводу цін та особливостей реалізації товарів, антиконкурентні дії органів влади, які полягають у наданні окремим суб'єктам господарювання або групам суб'єктів господарювання пільг чи інших переваг, які ставлять їх у привілейоване становище стосовно конкурентів та використання імені, комерційного найменування, торговельної марки, рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта

господарювання, який раніше почав використовувати їх. Заходами для припинення порушень Антимонопольним комітетом України є надання рекомендацій, вимога припинити порушення та штрафні санкції.

З проведених розрахунків було встановлено, що ринок роздрібної торгівлі лікарськими засобами є низькоконцентрованим.

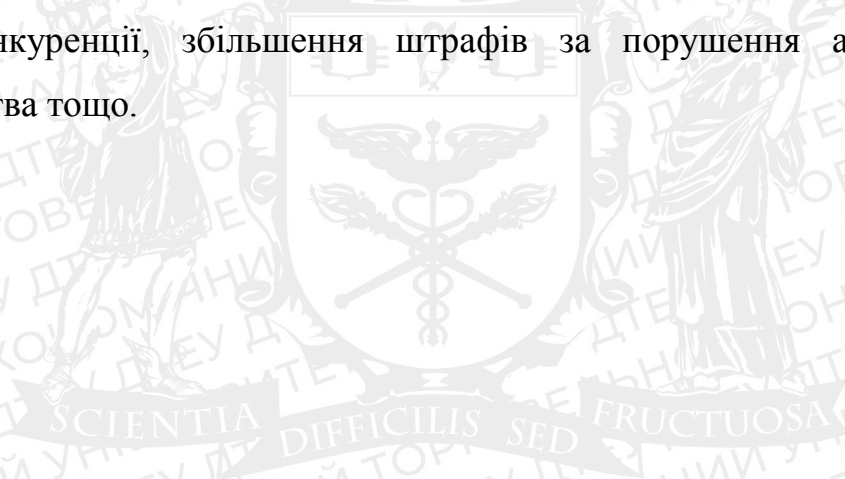
Завдяки тому, що ринок представлений великою кількістю суб'єктів господарювання, посилюється конкурентна боротьба між аптеками. Аптеки в Україні розташовані доволі близько, що надає споживачеві можливість робити вибір в умовах пішохідної доступності. Як показує проведене дослідження, для більшості споживачів, головним критерієм вибору аптеки є пішохідна доступність (біля дому, біля роботи тощо), і лише незначний відсоток споживачів купує ліки у конкретних аптеках.

На ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами наявна значна інформаційна асиметрія, яка спричинена низькою обізнаністю щодо цін. Але, було виявлено, що цю проблему можна вирішити за допомогою електронного ресурсу Tabletki.ua, на якому аптеки надають доступ до наявної у них продукції, їх характеристик та цін. Цей ресурс дає споживачеві можливість порівняти ціни та зробити найбільш вигідний вибір для придбання лікарського засобу. Вже зараз аптеки, які зареєстровані на даному веб-сайті надають споживачам вигідні пропозиції у вигляді додаткових акцій за придбання товару на сайті. Подальший розвиток цього ресурсу принесе суспільству ще більше вигод, тому органам з державного регулювання та контролю за роздрібною торгівлею лікарськими засобами слід звернути увагу на стимулювання його розвитку.

Ринок роздрібної торгівлі лікарськими засобами регулюється низкою державних органів, серед яких Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство охорони здоров'я України та Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками. Роль Антимонопольного комітету у системі органів державної влади – це контроль за тим, щоб нормативно-правові акти та їх проекти не мали негативного впливу на конкуренцію. У випадку, якщо було встановлено, що прийняття нормативно-

правового акту буде мати негативний вплив на конкуренцію, Антимонопольний комітет України надає пропозиції органам влади, з приводу того, як можна уникнути таких випадків. Але ми вважаємо, що при розробці закону України, представник від Антимонопольного комітету України повинен бути постійним учасником в його створенні для того, щоб вчасно виявити загрозу для конкурентного середовища та вжити заходів щодо його захисту.

Отже, на основі проведеного дослідження, нами була надана низка рекомендацій, які в подальшому допоможуть покращити стан конкурентного середовища на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами. Серед яких, наближення до європейських норм регулювання конкуренції; заборона на надання маркетингових послуг аптеками; збільшення обізнаності суспільства та бізнесу з питань конкуренції, збільшення штрафів за порушення антимонопольного законодавства тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аптеки світу—2018: теперішнє і майбутнє аптечного ритейлу. *Щотижневик «Аптека»*. 2018. № 22 (1143). URL: <https://www.apteka.ua/article/459304> (дата звернення: 13.05.2023).
2. Аптечний ритейл 2022: падіння ринку та скорочення кількості торгових точок. *RETAILERS*. 2023. 13 лютого. URL: <https://retailers.ua/news/menedjment/13431-aptechniy-riteyl-2022-padinnya-rinku-ta-skorochennya-kilkosti-torgovih-tochok> (дата звернення: 19.02.2023).
3. Бриф-аналіз роздрібного фармринку: підсумки січня 2023 р. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 07 (1378). 20 Лютого. URL: <https://www.apteka.ua/article/658704> (дата звернення: 13.04.2023).
4. Буднікевич І., Гончар В. Особливості монополістичної конкуренції на фармацевтичному ринку: глобальний та національний аспект. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 1. С. 246-253.
5. Дмитрик К. Інфраструктура аптечного ринку: еволюційний шлях консолідації роздрібного сегмента. *Щотижневик «Аптека»*. 2020. № 48 (1269). 14 Грудня. URL: <https://www.Щотижневик «Аптека»/article/575325> (дата звернення: 19.02.2023).
6. Звіт Антимонопольного комітету України за 2022 рік. *Офіційний сайт Антимонопольного комітету України*. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/641/87f/e95/64187fe957f1c745683055.pdf> (дата звернення: 19.03.2023).
7. Звіт за результатами дослідження фармацевтичних ринків (за період 2014 – перше півріччя 2016 р.). 2016. 240 с. *Офіційний сайт Антимонопольного комітету України*. URL: <https://amcu.gov.ua/news/zvit-za-rezultatami-doslidzhennya-farmaceutichnih-rinkiv> (дата звернення: 19.02.2023).
8. Інфографічний довідник “Фармацевтика України 2021” (2021). URL: <https://www.darnitsa.ua/api/pharma-directory/pharmacevtyka-ukrainy-2021/%D1%84%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B5%D0%B2%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%202021%20ua.pdf> (дата звернення: 20.04.2023).
9. Інформація щодо попередніх висновків у справі №63/2-15-1-16-2020 про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції ФОП Макух Х.І. *Офіційний сайт Західного міжобласного територіального*

- відділення Антимонопольного комітету України. 2020. URL: <https://westernmtv.amcu.gov.ua/news/informatsiya-shchodo-poperednikh-visnovkiv-u-spravi-632-15-1-16-2020-pro-porushennya-zakonodavstva-pro-zakhist-vid-nedobrosovisnoi-konkurentsiii-fop-makukh-khi> (дата звернення: 19.02.2023).
10. Кирилюк А.О. Методика оцінювання рівня концентрації та монополізації економіки. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 3. С. 66-72.
11. Кірсанов Д. Бриф-аналіз роздрібного фармринку: попередні підсумки 2022 р. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. 16 січня. URL: <https://www.apteka.ua/article/655830> (дата звернення: 01.03.2023).
12. Кірсанов Д. Інфраструктура аптечного ритейлу під час війни. *Щотижневик «Аптека»*. 2022. № 49 (1370). 19 грудня. URL: <https://www.apteka.ua/article/653588> (дата звернення: 19.02.2023).
13. Кірсанов Д. Інфраструктура аптечного ритейлу: тренд на відновлення екстенсивної консолідації. *Щотижневик «Аптека»*. 2021. № 50 (1321). 27 грудня. URL: <https://www.apteka.ua/article/622632> (дата звернення: 19.02.2023).
14. Кіт Л.З. Організаційно-економічні засади розвитку аптечних мережових бізнес-структур: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Львів, 2018. 240 с.
15. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2022 році. *Офіційний сайт Національного банку України*. 2023. 11 січня. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2022-rotsi#:~:text=%D0%A3%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD%D1%96%202022%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%20%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D1%87%D0%B0,%D0%B7%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%200%2C7%25> (дата звернення: 19.02.2023).
16. Лиманською районною радою Одеської області виконані рекомендації Одеського ОТВ АМКУ щодо припинення дій, які містять ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції. *Офіційний сайт Південного міжобласного територіального відділення Антимонопольного комітету України*. 2018. URL: <https://southmtv.amcu.gov.ua/news/limanskoyu-rayonnoyu-radoyu-odeskoi-oblasti-vikonani-rekomendatsii-odeskogo-otv-amku-shchodo-privinennya-diy-yaki-mistyat-oznaki-porushennya-zakonodavstva-pro-zakhist-ekonomichnoi-konkurentsi> (дата звернення: 19.02.2023).
17. Лихолат С.М., Левицька М.Є. Дослідження впливу війни на ринок лікарських засобів України. *Наукові записки Львівського університету*

бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Вип. 35. С. 203-209.

18. Мала Ж. В. Науково-практичні підходи до управління конкурентоспроможністю і стратегічним розвитком аптечних мереж: дис. ... канд. фармацевт. наук: 15.00.01. Харків, 2019. 262 с.
19. Мала Ж. В. Науково-практичні підходи до управління конкурентоспроможністю і стратегічним розвитком аптечних мереж: дис. ... канд. фармацевт. наук: 15.00.01. Харків, 2019. 262 с.
20. Марафон інфографіки. ФАРМА під час війни. Київ: Дарниця. 2023. 12 с. URL: <https://www.darnitsa.ua/api/pharma-directory/pharma-during-the-war-ua%20/%D1%84%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%20%D1%87%D0%B0%D1%81%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%202022%20ua.pdf> (дата звернення: 13.04.2023).
21. Мороз С. Г., Зоїдзе Д. Р., Лебедин А. М. Аналіз рівня концентрації аптечних закладів в Україні. *Фармацевтичний часопис*. 2021. № 2. URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/pharm-chas/article/view/12045/11445> (дата звернення: 19.02.2023).
22. Підприємці сплатили штраф за використання чужого позначення. *Офіційний сайт Південно-Західного міжобласного територіального відділення Антимонопольного комітету України*. 2018. URL: <https://southwestmtv.amcu.gov.ua/news/pidpriemtsi-splatili-shtraf-za-vikoristannya-chuzhogo-poznachennya> (дата звернення: 19.02.2023).
23. Попова І. А., Куриленко Ю. Є., Подгайна М. В., Подколзіна М. В. Оцінка конкурентних переваг аптечних мереж в Україні. *Modern Economics*. 2022. №31. С. 104-112. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/31-2022/popova.pdf>
24. Порушення доступу до лікарських засобів та медичних виробів в Україні, лютий–червень 2022 року. Програмний документ щодо охорони здоров'я. *World Health Organization*. 2023. 26 с. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/366369> (дата звернення: 26.04.2023).
25. Посилкіна О.В. Актуальні питання логістики фармацевтичної дистрибуції і аптечних мереж. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», серія «Логістика»*. 2008. № 633. С. 571-577.
26. Притульська Н., Мотузка Ю., Кошельник А. Фармацевтичний ринок України: тенденції розвитку в умовах пандемії COVID-19. *Товари і ринки*. 2022. №1. С. 19-29.
27. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
28. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінки впливу нормативно-правових актів та проектів актів на конкуренцію: Наказ

- Антимонопольного комітету України від 14.11.2017 № 117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0117226-17#Text>
29. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 647. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-2015-%D0%BF#Text>
30. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text>
31. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96 – ВР. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#n88>
32. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210 – III. Дата оновлення 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#n183>
33. Про лікарські засоби: Закон України від 28.07.2022 р. № 2469-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2469-20>
34. Ринок медичних виробів, косметичної продукції та дезінфекційних засобів у 2023 р. Чого чекати операторам? *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 03/04 (1374/1375). URL: <https://www.apteka.ua/article/655675> (дата звернення: 13.04.2023).
35. Співпраця АМКУ та МОЗ щодо створення конкурентного середовища на ринках лікарських засобів. *Офіційний сайт Антимонопольного комітету України*. 2019. URL: <https://amcu.gov.ua/news/spivpratsya-amku-ta-moz-shchodo-stvorenniya-konkurentnogo-seredovishcha-na-rinkakh-likarskikh-zasobiv> (дата звернення: 10.04.2023).
36. Територіальний принцип дистанційної торгівлі ліками? АМКУ висловив власну позицію. *Офіційний сайт Антимонопольного комітету України*. 2021. URL: <https://amcu.gov.ua/news/teritorialnij-princip-distancijnoyi-torgivli-likami-amku-visloviv-vlasnu-poziciyu> (дата звернення: 10.04.2023).
37. ТОВ "Аптека низьких цін К", ТОВ "Аптека низьких цін ТМ" та ТОВ "Аптека низьких цін плюс" рекомендовано припинити поширювати неправдиву інформацію "Аптека низьких цін" у зовнішньому оформленні аптечних закладів товариств. *Офіційний сайт Північного міжобласного територіального відділення Антимонопольного комітету України*. 2017. URL: <https://northmtv.amcu.gov.ua/news/tov-apteka-nizkikh-tsin-k-tov-apteka-nizkikh-tsin-tm-ta-tov-apteka-nizkikh-tsin-plyus-rekomendovano-pripiniti-poshiryuvati-nepravdivu-informatsiyu-apteka-nizkikh-tsin-u-zovnishnomu-oformlenni> (дата звернення: 09.04.2023).

38. Усе про електронну роздрібну торгівлю ліками. *Щотижневик «Аптека»*. 2022. № 33/34 (1354/1355) 10 Жовтня. URL: <https://www.apteka.ua/article/648065> (дата звернення: 01.03.2023)
39. Фандоріна О. Фармацевтична індустрія України стає більш технологічною та інноваційною. *Українські новини*. 2020. 09 вересня. URL: <https://ukranews.com/news/725159-farmatsevticheskaya-industriya-ukrainy-stanovitsya-bolee-tehnologichnoj-i-innovatsionnoj> (дата звернення: 13.04.2023).
40. Фармринок закінчує рік на позитивній ноті – UDT 06/01/2023. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. 06 січня. URL: <https://www.apteka.ua/article/652995> (дата звернення: 13.04.2023).
41. Шандрівська О.Є., Цветковська А.В. Дослідження фармацевтичного ринку України: у фокусі концентрація ринку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», серія «Проблеми економіки та управління»*. 2022. № 1(9). С. 56-68.
42. 18 учасників ринку реалізації лікарських засобів виконали рекомендації відділення. *Офіційний сайт Північного міжобласного територіального відділення Антимонопольного комітету України*. 2021. URL: <https://northmtv.amcu.gov.ua/news/18-uchasnikiv-rinku-realizaciyi-likarskih-zasobiv-vikonali-rekomendaciyi-viddileniya> (дата звернення: 19.03.2023).
43. 80% аптек в Україні продовжує працювати: актуальна статистика. *Щотижневик «Аптека»*. 2022. 1 квітня. URL: <https://www.apteka.ua/article/631700> (дата звернення: 23.04.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Лікарські засоби, реалізація яких заборонена в електронній роздрібній торгівлі:

- Рецептурні ліки (крім відпуску таких лікарських засобів за електронним рецептом у порядку встановленому МОЗ);
- Лікарські засоби, обіг яких відповідно до закону здійснюється за наявності ліцензії на провадження діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;
- Сильнодіючі, отруйні, радіоактивні лікарські засоби та медичні імунобіологічні препарати, перелік яких визначається МОЗ. [3]

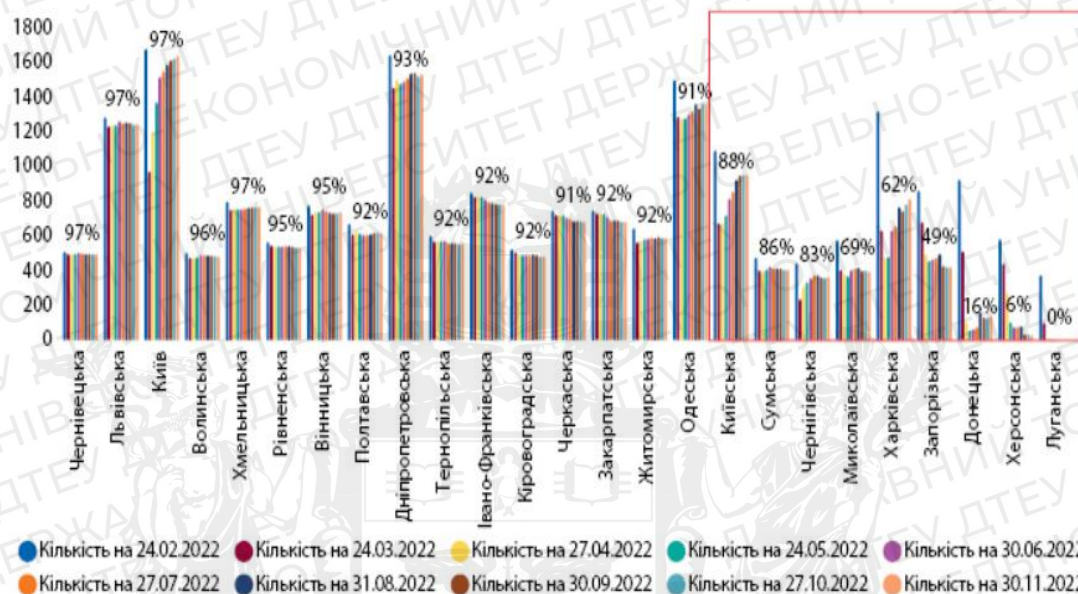

Класифікація аптечних мереж

Джерело: побудовано автором за джерелами [7, с. 72;14, с. 55;18, с. 41;25, с. 575]

Динаміка кількості торгових точок у регіонах України з 24.02.2022 до 30.10.2022 р. із зазначенням кількості працюючих аптек станом на 30.10.2022 р. порівняно із 24.02.2022 р.

Джерело:[3]

Групування областей України за рівнем концентрації аптечних закладів на 10 тис. осіб

Групи	Діапазон за кількістю АЗ на 10 тис. осіб	Кількість АЗ на 10 тис. осіб	Кількість областей у групі	Середня кількість АЗ на область	Середня чисельність населення у групі, тис. осіб	Середня площа на область, тис. кв. метрів	Чисельність населення на 1 АЗ, тис. осіб	Перелік областей у групі	Кількість областей у групі	Рівень концентрації АЗ
1	3,6–4,3	3,9	2	1210	3118,5	2,7	2,7	Донецька, Луганська	2	Низький
2	4,4–5,0	4,7	5	642	1344,6	23544	2,1	Волинська, Рівненська, Чернігівська, Сумська, Львівська	5	Середній
3	5,0–5,7	5,3	9	850	1623,8	26306	1,9	Запорізька, Житомирська, Харківська, Вінницька, Полтавська, Дніпропетровська, Миколаївська, Херсонська, Чернівецька	9	Високий
4	5,7–6,4	6,0	8	862	1395,7	21009	1,6	Тернопільська, Кіровоградська, Івано-Франківська, Закарпатська, Хмельницька, Одеська, Київська, Черкаська	8	Дуже високий

Джерело: [21, с.68]

Групування областей України за рівнем концентрації АЗ на 100 км²

Групи	Діапазон за кількістю АЗ на 10 тис. осіб	Кількість областей у групі	Середня кількість АЗ на область	Середня чисельність населення у групі, тис. осіб	Середня площа на область, тис. кв. км	Чисельність населення на 1 АЗ, тис. осіб	Перелік областей у групі	Кількість областей у групі	Рівень концентрації АЗ
1	1,45 – 2,65	8	555	1088,8	26,5	1,9	Чернігівська, Херсонська, Житомирська, Сумська, Кіровоградська, Волинська, Миколаївська, Полтавська	8	Низький
2	2,65 – 3,85	6	748	1486,2	23,7	1,9	Рівненська, Луганська, Вінницька, Запорізька, Черкаська, Хмельницька	6	Середній
3	3,85 – 5,05	4	1153	1958,8	26,6	1,7	Київська, Тернопільська, Харківська, Одеська	4	Високий
4	5,05 – 6,25	6	1105	2213,6	19,2	1,9	Дніпропетровська, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Донецька	6	Дуже високий

Джерело: [21, с. 68]

Особливості державного регулювання ціноутворення на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами в зарубіжних країнах

Країни	Зміст державного регулювання ціноутворення на рівні аптечних закладів
Німеччина	цінове державне регулювання на рецептурні препарат
Франція, Польща, Австралія	цінове державне регулювання на препарати, вартість яких відшкодовується державою
Швеція	цінове державне регулювання на препарати, вартість яких відшкодовується державою, і використовується цінове регулювання обмеженого переліку безрецептурних препаратів
Іспанія	цінове регулювання діяльності аптечних установ в рамках роздрібної реалізації всіх лікарських засобів
Великобританія, США, Канада	цінове регулювання діяльності аптечних установ не використовується

Джерело: побудовано автором за джерелом [14, с. 143;]